

UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT
LIRICA LUI ARANKA GYÖRGY
REZUMAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. EGYED EMESE

DOCTORAND
KERTI JÓZSEF

CLUJ-NAPOCA

2021

CUPRINS

<i>Introducere: istoria cercetării și considerențe metodologice</i>	3
1. <i>Florile Parnasului Maghiar: poeziile manuscrise ale lui György Aranka aflate în pribegie</i>	18
1.1. Începuturile	18
1.2. Colecții manuscriptice, copii	19
1.3. Drumul colecției pe teritoriul Regatului Maghiar	20
2. <i>Paratextele colecției manuscriptice ale lui György Aranka</i>	32
2.1. Despre conceptul de paratext	32
2.2. Sursa recepției – epitextele	33
2.3. De ce Florile Parnasului Maghiar?	37
2.4. Numele autorului	39
2.5. Descrierea colecției	40
2.6. Tradiții poetice și structuri compoziționale în ultimele decenii ale secolului al 18-lea	47
2.7. Principii compoziționale și probleme prozodice în colecția lui Aranka	53
2.8. E aur tot ce strălucește? Despre problema autorității	68
3. <i>Florile Parnasului Maghiar în imagini. Poeziile manuscriptice ale lui György Aranka în oglinda colecției de poezii a lui Antal Szirmay</i>	70
3.1. Programul salvării tradiției	70
3.2. Despre relația dintre Antal Szirmay și György Aranka	71
3.3. Caracterul colecțiilor	74

3.4.	Szirmay îl copiază pe Aranka	76
3.5.	Szirmay îl rescrie pe Aranka. Poeziile lui Aranka în colecția lui Szirmay	77
4.	<i>„Editează, prieten drag, lucrările tale...” De la manuscrise până la tipărire: editarea volumului lui György Aranka</i>	88
4.1.	„Devenind autor”. Intenția lui György Aranka privind editarea volumului	88
4.2.	„...Omul se sacrifică pentru patrie [...] și costul, și oboseala sunt sacrificate”. Conceptiile lui Aranka privind editarea	92
4.3.	„Criticile sunt bine venite privind poemele [...] Crezi că merită să le tipăresc?” Înainte de editare: critica privind poemele lui Aranka	95
4.4.	„Aripile minții sunt nepotrivite pentru zbor” – Criza poetică a lui György Aranka	100
4.5.	Drumul volumului până la tipografie și la cititori	104
4.6.	În ce colecții se regăsește volumul lui Aranka?	113
5.	<i>Modele clasice în poezia lui György Aranka (Exemplul lui Horațiu)</i>	115
5.1.	Clasicistul György Aranka	115
5.2.	Efecte horatiene în poeziile lui Aranka	119
5.3.	Traducătorul Aranka	128
6.	<i>Relația între națiune, limbă și literatură la György Aranka</i>	139
6.1.	Situația limbii maghiare în a doua jumătate a secolului al 18-lea	139
6.2.	Limba științei și a literaturii	143
6.3.	Răul necesar: latina ca dușman de învins	156
6.4.	Relația între schimbarea conceptului de națiune, limbă și literatură	158

6.5.	Semnul națiunii este limba	169
6.6.	Probleme de prestigiu: potențialul limbii maghiare	175
7.	<i>Jocuri alegorice în poezia lui György Aranka. De la poezii ocazionale până la poeme moralizator-naționale</i>	183
7.1.	Jocurile minții	183
7.2.	Jocul liber al minții. Jocuri alegorice în poezia lui Aranka	184
7.3.	De la versul ocazional până la poemul patriotic, filosofic și moralizator: Pe ziua bunului și tânărului Francisc	186
7.4.	Excurs. Critica lui Ferenc Kazinczy	199
7.5.	Destinatarul bănuțit: contele Ferenc Teleki de Pasmos, un patriot animat	202
7.6.	Beneficiul social al literaturii în lirica lui György Aranka	204
	<i>Concluzii</i>	206
	<i>Bibliografie</i>	216
	<i>Anexe</i>	233

Cuvinte-cheie: György Aranka, secolul al XVIII-lea, istoria literaturii, literatura iluminismului, clasicism, „közköltészet” (poezii populare), publicitate literară, problema limbii, istoria recepției, critica surselor primare, filologia textului

Structura disertației și rezultatele cercetării

György Aranka (1737–1817), una dintre cele mai remarcabile personalități ale mișcării iluministe din Transilvania, a devenit cunoscut mai ales ca fondatorul unei asociații științifice, fapt care i-a adus reputație în cerul literaților din epocă. Între cele mai importante activități ale lui Aranka se numără înființarea Societății pentru cultivarea limbii din Transilvania, la fel ca și cea a Societății pentru editarea izvoarelor literare istorice maghiare – fiind și aceasta o activitate de natură patriotică.

György Aranka nu este considerat un autor de prim rang al literaturii maghiare. Lirica lui nu a atras atenția istoricilor literari, de aceea opera sa literară este mai puțin cunoscută și analizată. Scrierile lui au rămas în manuscris. În cazul lui, putem vorbi doar de un singur volum de-al lui care a ieșit de sub tipar în 1806 având titlul *Elme játékjai (Jocuri ale minții)*, și încă câteva poezii ocazionale în diferite reviste.

După moartea lui, o parte din manuscrisele care i-au aparținut au trecut în posesia Liceului Catolic din Cluj (de aici, mai târziu la Arhivele Naționale Române), iar cealaltă parte a fost cumpărată de contele Imre Mikó, colecția ajungând astfel în posesia Societății Muzeului Ardelean iar astăzi se află la Biblioteca Centrală Universitară "Lucian Blaga" din Cluj-Napoca. O altă parte semnificativă a colecției (mai ales scrisorile și o parte a colecției de poezii manuscriptice) prin intermediul colecționarilor bibliofili ca Miklós Jankovich sau József Ponori Thewrewk (Török) a ajuns în fondul Bibliotecii Naționale Széchényi sau în cele ale Bibliotecii Academiei Maghiare de Științe. Probabil caracterul manuscriptic și accesul dificil la texte a contribuit la ignorarea liricii lui Aranka de către istoricii literari, de aceea nu s-a realizat până astăzi o lucrare cuprinzătoare care ar fi prezentat o imagine mai completă și mai subtilă a poeziei lui.

Elemér Jancsó este istoricul literar care s-a preocupat mai detaliat de poezia lui Aranka în monografia având titlul *Aranka György élete és munkássága (Viața și opera lui György Aranka)*. O constatare importantă a lui Jancsó este că Aranka a fost poetul liricii obiective. După opinia lui

Jancsó singurul merit al versurilor lui Aranka ar fi abordarea poeziei filosofice prin mijloacele lirismului obiectiv. Concluzia lui este că gustul, erudiția și sârguința acestui poet nu se ridică la valoarea celorlalte realizări ale lui. În antologia *Három veréb hat szemmel* redactat de poetul Sándor Weöres apar mai multe poezii scrise de Aranka. Weöres menționează că acestea se evidențiază prin tematică și ritmică variate, și propune reconsiderarea valorii poetice a acestei opere, afirmând că Aranka merită mai multă atenție. De poezia lui Aranka s-a preocupat și istoricul literar Emese Egyed. Meritul studiului său apărut în 1994 – *Poéta volt-e Aranka György?* – este că scoate la iveală diferitele roluri asumate de acesta (uneori fiind poetul versurilor ocazionale, alteori întruchipează filosofia stoicismului), și detaliază ideile filosofice ale poetului, ținând echilibru între ideile personale, subiective și obiectivismul cercetătorului. Într-un alt studiu *Kivévén könyveimet és írásaimat és más kézírásokat...* (2000) conturează cariera, imaginea și moștenirea spirituală ale lui Aranka. Studiul *Elme és játék: Aranka György poétikus filozófiája (Minte și joc: filozofia poetică a lui György Aranka, 1998)* scris de Zsuzsa Varga, influențat de cercetările lui Emese Egyed, analizează latura filosofică a poeziilor literatului transilvănean. Autorul studiului arată complexitatea poeziei lui Aranka, exemplificând prezența filosofiei naturale a lui Schelling, filosofiei morale a lui Kant, precum și cea a filosofiei antice, și totodată atrage atenția și asupra motivelor preluate din operele lui Anacreon.

Teza poate fi considerată – într-un anumit fel – continuarea a două lucrări de autorul acesteia, cea de licență, *Előmunkálatok Aranka György poétikájához (Poetica lui Aranka György – Studiu filologic prealabil, 2012)* și cea de master, *Aranka György „virágénekei” (Omagiul poetic la Aranka György, 2014)*. Menirea acestei teze este realizarea primei monografii privind lirica lui Aranka. O cercetarea mai amplă a arătat că o mare parte a manuscriselor încă nu a fost analizată (marea majoritate a poeziilor lui Aranka nu post publicată, nici chiar în volumul său de autor). Scopul cercetării a fost să scoată la iveală aceste texte necunoscute (să dovedească cu metode filologico-textologice rolul de autor al lui Aranka), să identifice un număr mai mare de poeme, să definească caracterul tipologic al acestora (printre manuscrisele sale se află și poeme aparținând altor autori), să definească specia poeziilor, să le aranjeze în ordine cronologică arătând și variantele acestora.

Activitatea filologică este o sarcină fundamental interpretativă și, ca atare, contextualizarea textelor lui Aranka s-a definit indispensabil pentru procedurile metodologice ale

disertației pentru a înțelege cauzele redactării textelor luate în vizor și datarea acestora. Un prim context este determinat de codul comun (nu numai de limba utilizată, ci și de terminologia epocii), de situația comunicațională (nu numai răspunsul la întrebările precum cine se adresează, cui, în ce mod, ci și examinarea situației istorice, politice, sociale), de cultura în care aceste texte s-au format, sau de dialogul dintre acestea. Fără reconstruirea și interpretarea acestora ar fi fost imposibilă înțelegerea textelor și așezarea lor în tradiția literară a epocii. La fel de imposibilă ar fi fost așezarea poetului în ierarhia autorilor literari. Era clar de la început că trebuie să analizăm aceste texte împreună cu cele ale contemporanilor: Dávid Baróti Szabó, Benedek Virág, József Péteri Takáts, Mihály Csokonai Vitéz, József Mátyási etc. Fără studierea clasicilor antici, precum Horațiu, Vergiliu sau Ovidiu sau a filosofiei antice nu am fi putut trage o concluzie adecvată privind lirismul lui Aranka. Pe lângă faptul că imitarea anticilor era specifică în epocă (și nu numai în epoca iluminismului), Aranka și-a însușit de la aceștia idei morale, care au devenit baza propriei sale filosofii.

Teza examinează poezia lui György Aranka împărțită în două unități: prima prezintă momentele procesului de creație lirică al lui Aranka de la prima poezie de ocazie până la apogeul carierei sale poetice și publicarea volumului propriu. A doua unitate studiază universul poetic al lui Aranka, concepția lui privind limbajul și literatura, veleitățile sale de istoric și filosof prin metode comparative, centrate pe text.

Primul capitol intitulat *A Magyar Parnaszszus virágjai: Aranka György kéziratoss versgyűjteménye közkézen (Florile Parnasului Maghiar. Poeziile manuscriptice ale lui György Aranka)* prezintă debutul lui ca poet, parcurgând drumul manuscriselor lirice create în Transilvania și ajunși în colecții de pe teritoriul Regatului Ungar. Acest capitol se bazează pe corespondența lui Aranka. Se caută răspuns la întrebările dacă această colecție de poezii era amintită sau nu de către autor sau de către literații epocii, care dintre aceștia cunoștea această colecție, ce părere a avut de ea și ce s-a întâmplat cu aceasta după ce a ajuns în Regat. Tot în acest capitol sunt selectate poeziile care inițial au făcut parte din colecție, dar au și apărut în diferite reviste. Importanța acestui corp de manuscrise nu constă numai în faptul că include primele încercări poetice ale lui Aranka, și astfel putem urmări dezvoltarea lui ca poet, ci și faptul că poemele apărute în două reviste de renume, Magyar Museum și Orpheus, provin din această colecție. Pe parcursul cercetării ne-am dat seama că există trei copii ale acestei colecții,

dintre care două se află în colecția de manuscrise a Bibliotecii Naționale Széchényi din Budapesta, iar a treia se găsește la Arhivele Naționale ale României, Direcțiunea Cluj. După urmărirea itinerariului colecției, ne-am dat seama că exemplarul ajuns în Regatul Ungar s-a pierdut sau se află într-un loc necunoscut. Această concluzie este regretabilă mai ales pentru faptul că e vorba de o copie unică, care conținea și opere care nu se găsesc în celelalte colecții. Rezultatele arată că din cele 72 de poezii, apărute în unicul volum al lui Aranka, *Elme játékjai*, 16 se regăsesc și în carnetul intitulat *Magyar Parnaszszus Virágjai (Florile Parnasului Maghiar)*, constituind deci o parte semnificativă a volumului.

Următorul capitol are scopul să nuanțeze imaginea de poet a lui Aranka prin examinarea elementelor paratextuale (titlu, date biografice, note de posesor, ordinea poeziilor). Capitolul urmărește drumul parcurs de colecție, identifică rând pe rând posesorii acesteia, recontextualizează prin metode critice datele recepției, creionând astfel o nouă interpretare. Acest capitol este format din două părți: prima se leagă de examinarea elementelor paratextuale, a doua parte – prin metode microfilologice – analizează structura poemelor în interiorul volumului, dar și procesul de editare a volumelor din epocă. În comparație cu acestea este prezentată structura colecției lui Aranka, logica care se află la baza acesteia, acordând atenție sporită speciei și elementelor de prozodie ale textelor.

Prima parte a capitolului demonstrează că poeziile lui Aranka au ajuns la editorii revistelor literare, dar și în posesia colecționarilor. În Regatul Ungar, pe lângă editorii revistelor Magyar Museum și Orpheus îi putem aminti pe Károly Fejérváry, Antal Szirmay, Miklós Jankovich, iar printre cei transilvăneni se numără contele Zsigmond Haller, József Ponori Thewrek (Török) și Imre Mikó. Volumul manuscriptic al lui Aranka este strâns legat de tradițiile poetice din epocă, de structură, dar totuși se vede și intenția lui de inovare: în aranjarea poeziilor încerca să aplice o concepție originală, bazată pe propriile intenții, care reprezintă ferm principiile urmărite, atitudinea lui privind diferitele tradiții poetice. După analizarea compoziției volumelor, s-a creionat intenția lui horatiană de a învăța prin *delectatio*, astfel volumul se caracterizează prin varietatea poemelor (un amestec de piese distractive și serioase). Această concepție e întregită cu principiul preluat de la Statius (piese improvizate, poezii ocazionale cu o structură liberă), piese cu intenție moralizator-didactice. Poeziile specifice stilului rococo alternează ciclic cu piesele ocazionale. Proiectarea lucrărilor arată că Aranka a experimentat

diferitele forme de poezii, inclusiv cea clasică. Ca urmare a analizelor, putem afirma că poetul a practicat mai ales forma prozodică specifică lirismului maghiar, în această formă a reușit să-și exprime cel mai bine gândurile. În privința conținutului, prin analiza unui număr de poezii, se remarcă faptul că specia poeziilor a fost aleasă de către autor în conformitate cu principiile sale referitoare la prozodie și specie, forma aleasă fiind compatibilă cu specia, acest poet fiind conștient de talentul și capacitățile sale. Acest lucru este demonstrat de analiza speciilor lucrărilor poetice: colecția este alcătuită în principal de epistole, epigrame și poezii ocazionale.

În capitolul *A Magyar Parnaszus Virágjai szóképekben. Aranka György kéziratoss versei Szirmay Antal versgyűjteményeinek tükrében (Florile Parnasului Maghiar în imagini. Poeziile manuscriptice ale lui György Aranka în oglinda colecției de poezii a lui Antal Szirmay)* se caută răspunsuri la următoarele întrebări: care dintre poeziile lui Aranka sunt preluate de Szirmay și reasezate în *Hungaria in parabolis* sau în alte colecții, cum sunt folosite aceste preluări, cum sunt selectate (din motive practice) și cum sunt receptate. S-a verificat prin metoda criticii surselor rolul de autor al lui Aranka, deoarece în acest sistem, în care poeziile circulă din mână în mână, nu e evident cine este autorul și cine își însușește același text. Compararea textelor prin metode filologice, se arată cum se realizează prin mijloace poetice concrete tehnicile de scriere a unei poezii în cadrul acestei metode de a crea pe diferite nivele: lexical, sintactic, semantic. Astfel putem interpreta textele prin prisma unui nobil cultivat din secolul al XVIII-lea, dar vedem și modul prin care Szirmay transformase unele texte preluate de la acesta în conformitate cu stilul și scopul său, precum și ierarhizarea lui Aranka de către acesta pe paginile volumului său *Hungaria in parabolis*. La baza tehnicii folosite în acest capitol stă metoda textologică elaborată de Imola Küllös și Rumen István Csörsz, doi cercetători renumiți în acest domeniu. Colecția de poezie a lui Aranka, *Florile Parnasului Maghiar* a ajuns deci și în Regatul Ungar. Unul dintre contemporanii lui Aranka, poetul Szirmay și-a propus să salveze de uitare atât operele proprii, cât și creațiile altora în volumul său *Hungaria in parabolis sive commentarii in adagia, et dicteria Hungarorum* (1804, 1807). Cu toate că acesta a amintit doar o singură dată numele lui Aranka în cazul unei poezii, în total sunt șapte poezii a căror autor este Aranka. Aceste șapte poezii sunt marcate ca opere proprii ale lui Szirmay sau scrise de poeți anonimi. Într-o cărticică manuscriptică, denumită *Collectio*, Szirmay a copiat 22 din cele 72 de poezii ale lui Aranka, fără fidelitate textologică. În colecția *Poemata* a lui Szirmay s-au identificat alte poezii scrise de Aranka. Cele preluate nu au fost intacte: s-au prescurtat, s-au

transformat ori s-au completat cu versuri proprii. În teză s-a încercat identificarea autorului cu ajutorul unor metode diferite, de la cele textologice până la cele filologice, pentru a defini autorul și compilatorul în acest sistem complicat. S-au realizat analize prin metode comparative pentru înțelegerea motivelor folosirii acestor texte de către Szirmay, a recontextualizării lor în urma cărora au devenit texte deschise.

Capitolul *A kéziratól a nyomtatásig: Aranka György verseskötetének kiadástörténete (De la manuscrise până la tipărire: editarea poemelor lui Aranka György)* parcurge procesul de editare a volumului, reconstruind pe baza corespondenței ecoul generat de piesele manuscriptice, trimise de către Aranka contemporanilor săi cu scopul obținerii unor critici constructive, dar se arată și motivația lui patriotică, latura administrativă și financiară a procesului de editare, iar în final se schițează receptarea volumului și se evaluează răspândirea acestuia printre cititori. Pentru a cunoaște istoria publicării textelor, s-au studiat în profunzime unele surse primare de informații, cum ar fi corespondența lui Aranka și s-a modelat atât situația socială cât și contextul socio-cultural în care colecția de poezii a devenit carte.

Ca rezultat, vedem la început că activitatea de a crea poezii a fost ocazională, o activitate desfășurată în timpul liber al autorului. Înainte de a edita volumul, acesta a fost destul de prudent, deoarece a simțit greutatea responsabilității cauzate de statutul său de promotor al vieții științifice, așa că nu a vrut să dezamăgească națiunea de care a aparținut, nici publicul literar. A fost prudent din acest motiv, dar și din cauza unor prejudecăți legate de statutul de autor literar conform cărora în cercul literaților puteau intra doar cei cu programe poetice majore, aducând contribuții substanțiale la educarea și dezvoltarea spirituală a națiunii (cultivarea limbii, dezvoltarea poeziei patriotice etc.). În corespondența personală, Aranka trimitea și poezii cunoștințelor, de exemplu contelui János Fekete, literaților József Mátyási, Dávid Baróti Szabó, Lajos Schedius, Gergely Édes, Miklós Révai, József Dessewffy. Aceștia fiind și autori de poezii, Aranka așteapta din partea lor critica poeziilor sale. Nici după opinii favorabile nu a demarat procesul editării, deoarece corespondența a arătat că datorită crizei sale profunde de autor, planurile de editare au fost mereu amânate. În cele din urmă, volumul său de autor a primit aprobarea în data de 8 octombrie 1805, astfel încât s-a editat volumul în tipografia lui Mihály Szigethy din Oradea. Punând în context finanțarea, tipărirea, propagarea și vânzarea, precum și indicele care arată vânzarea cărților din epocă, presupunem că numărul exemplarelor vândute a

fost scăzut (împreună cu cele trimise în cadou, mai mult de o sută de cărți nu putea să fie vândută). Acest fapt probabil nu îl afectase pe Aranka din punct de vedere financiar, deoarece el considera editarea volumului ca un act patriotic.

Una dintre caracteristicile poeziei din perioada iluministă este că s-au imitat poezii antice (clasici), s-a făcut referire la aceștia ca la exemple de urmărit, tocmai de aceea există un număr mare de traduceri ale poemelor autorilor din antichitate. Nici Aranka nu este o excepție: în poeziile sale se reflectă cultura lui de tip clasic. A și încercat să traducă din Catul, Horațiu, Vergiliu și Iuvenalis. În capitolul *Klasszikus minták Aranka György költészetében (Horatius példája)* – (*Modele clasice în poezia lui György Aranka (Exemplul lui Horațiu)*) –, pe lângă analiza traducerilor, s-au identificat versuri clasice preluate de către el de la autorii amintiți mai sus, și prin metode comparatistice, bazate pe intertextualitatea operelor, s-a arătat care sunt poeziile cele mai des citate de Aranka, autorul lui preferat fiind Horațiu, și cum pot fi interpretate propriile poeme privite din perspectiva anticilor. S-a arătat cum și-a însușit Aranka imaginile, stilul anticilor, cum a adaptat ideile lor mărețe, cum le-a dat un caracter național și local (etnic). La finalul capitolului s-au detaliat ideile sale referitoare la traduceri, în paralel cu ideile, concepțiile caracteristice epocii.

În acest capitol se analizează ce a evidențiat Aranka din creația poetică a scriitorilor antici, modul în care ideile acestora au fost încorporate în operele sale, metoda prin care și-a însușit imaginile și stilul acestora și modul în care le-a adaptat (adaptare pragmatică) și încorporat în propriile poezii. Pe lângă identificarea tematică și stilistică a conținutului, adaptarea poeziilor lui Horațiu a însemnat și autoidentificarea prin atitudinile filosofice horațiene și antice – elemente ale filosofiei vieții cotidiene. Un astfel de mod de viață este evidențiat, de exemplu, de nevoia de a se retrage din zgomotul lumii pentru a reflecta la pacea interioară, spirituală și la echilibrul atât de importante pentru creație, care este legat de un mod de viață măsurat, stoic, o viață lipsită de pasiuni. Timpul petrecut în mod util este esența modului de viață al lui Aranka, el profesând filosofia vieții, întrucât și-a aranjat întreaga viață în cunoașterea acestei principii. Viziunea epicuriană asupra lumii, simțul vieții *carpe diem* apare la el, ceea ce nu înseamnă o căutare hedonistă a plăcerilor, ci este legată de utilizarea eficientă a timpului, de nevoia de acțiune imediată. Activitatea sa de traducător se desfășoară, de asemenea, în spiritul voinței de a fi util, scopul său a fost de a transmite cunoștințe despre lume dincolo de intențiile sale morale și

educaționale, precum și de a îmbogăți și cultiva limba maghiară, și de a modela gustul contemporanilor săi prin literatură. Principiile sale de traducere au fost astfel determinate în primul rând de praxis, dincolo de dorința de a echilibra forma și conținutul se află exigența traducerilor perfecte, clasice, iar dincolo traducerilor sale libere se află amprentele experimentării lingvistice și stilistice, care pot fi evaluate ca practici retorice apărute din recunoașterea perfecțiunii limbii și științei naționale.

Ca o continuare a celor amintite mai sus, capitolul *Nemzet, nyelv és irodalom kapcsolata Aranka Györgynél (Relația dintre națiune, limbă și literatură la György Aranka)* examinează particularitatea iluminismului conform căreia problema literaturii și cea a limbii sunt strâns legate în această epocă. Pe baza acestui fapt, Aranka prezintă situația limbii maghiare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, apoi explorează problema alegerii limbii în știință și literatură, inclusiv imitația și originalitatea, examinând comparativ textele lui Aranka cu cele ale contemporanilor săi. Examinarea abordării limbii de către el este legată de problema traducerilor, problema fiind ce poate fi transpus din anumite limbi în limba maghiară, ce ar fi – folosind expresia lui József Péczeli – „testul limbii”, dar se arată și modul cum s-a transformat traducerea într-un câmp de competiție pentru literați. Studiul conceptelor de națiune este aici esențial, deoarece de la schimbarea firii unei națiuni s-a așteptat un concept de națiune cu totul nou. S-a sperat o legătură inseparabilă între națiune și limbă, iar de activități referitoare la dezvoltarea limbii, s-a sperat creșterea substanțială a prestigiului limbii naționale și a literaturii scrise în limba națională. Acestea din urmă completează și misiunea poeziei cu o altă sarcină, și anume cea de a juca rolul de reprezentare a națiunii. Din punctul de vedere al operei lui Aranka, este extrem de important să analizăm problemele epocii referitoare la limbă și literatura în limba maternă, căci tocmai dorința de a acționa pentru limba maternă, pentru patria sa, l-a determinat pe Aranka să se alăture curentelor intelectuale lingvistico-literare din acea perioadă începând cu poezii ocazionale, continuând cu traduceri și cu lucrări originale și ajungând – odată cu înființarea Societății pentru cultivarea limbii literare din Transilvania – să devină una dintre figurile emblematice ale iluminismului maghiar transilvănean.

În acest capitol se subliniază faptul că folosirea limbii latine era încă o practică obișnuită în domeniul științific în această perioadă, ceea ce a dus la produse literare bilingvă (latine și maghiară), caracterizând în multe cazuri și opera autorilor care considerau folosirea limbii

maghiare ca o vocație, cum ar fi János Fekete, Miklós Révai sau József Benkő. Existau în principiu motive pragmatice pentru scrierea în limba latină, deoarece acest lucru făcea posibilă implicarea autorilor locali în discursul științific european, astfel încât latina era în mod clar limba științei, spre deosebire de limba maghiară, care avea un rol mai modest în însușirea cunoștințelor. Aranka nu a acceptat un astfel de rol al limbii maghiare, nici utilizarea latinei pentru lucrările științifice legate de maghiari, convins de idealuri patriotice maghiare, atașat de istoria culturală maghiară. Nu a apreciat poezia neolatină, pe care a considerat-o anacronică ca și József Péteri Takáts. Din comparația convingerilor poetice ale celor doi poeți a reieșit că acești autori aveau rezerve puternice cu privire la poezia latină, fie antică sau modernă, ambii au condamnat copierea, exprimând în schimb necesitatea unei literaturi naționale autentice cu trăsături originale, acordând atenție caracterului și particularităților naționale, deziderate formulate de către József Kármán în programul său literar, în *Introducerea* revistei *Urania*, dar și de către Benedek Virág în unele poezii. În aceeași parte a lucrării se prezintă, de asemenea, abordarea limbii de către Aranka. Pe baza declarațiilor sale, se poate afirma că acest lucru este legat de abordarea raționalistă a limbii și, în cadrul acesteia, de universalismul lingvistic, similar cu viziunea lui József Péczeli, care vedea limba doar ca un mijloc de cunoaștere, un simplu vehicul, necrezând în specificitatea ei. Ulterior ideile lui Aranka despre limbă s-au îndreptat către o abordare empirică, care acordă atenție idiomurilor, cele două tendințe filosofice afirmă primatul gândirii asupra limbii. Posibilitatea traducerii ideilor dintr-o limbă străină în cea vorbită în teritoriu era o temă preferată în discursul epocii, au existat și dezbateri aprinse între cele două tabere, adică susținătorii traducerii libere și cei ai celei stricte. Convingerea ambelor tabere a fost că traducerile erau importante pentru dezvoltarea limbii, educația morală, la fel ca și pentru atragerea tinerei generații (tineri și tinere deopotrivă) spre „științele mai frumoase”, adică cele umaniste urmând ca ulterior să descopere și științele profunde. De asemenea, trebuie remarcat faptul că nu doar astfel de considerații practice au stat la baza traducerilor. Problema prestigiului a apărut din anii 1790, când latina era deja văzută ca un adversar care trebuie învins, iar înălțarea limbii maghiare nu putea avea loc decât împotriva latinei, deoarece latina domina toate domeniile de comunicare, de la administrația publică până la știință. În acest context, traducerea operelor latine a fost un câmp de competiție pentru scriitori, așa că aceștia au încercat să demonstreze egalitatea limbii maghiare cu cea latină, capacitatea sa deplină și, nu în ultimul rând, adecvarea sa ca limbă a științelor și ca o limbă de stat. Schimbarea conceptului de națiune a

arătat că, datorită imaginii națiunii percepută de factorii săi lingvistici și culturali, a crescut semnificația literaturii în limba maghiară, și cea a limbii maghiare în sine, dar și cea a relației dintre limbă și națiune. Aranka și contemporanii lui au afirmat în repetate rânduri în poemele sau declarațiile lor că simbolul unei națiuni este limba proprie, dar că limba ca garanție a existenței națiunii este condiționată, deoarece limba națiunii poate fi valabilă numai dacă este conectată de literatură. De aceea, prestigiul literaturii în limba maghiară crește atât de mult, întrucât literatura națională la nivel înalt este o dovadă a puterii limbii (starea limbii este legată de starea literaturii) și în același timp are impact asupra culturii și chiar și bunăstării economice a națiunii. Astfel, literatura servește și scopurile reprezentării, deoarece după un anumit timp literatura este considerată un mediu cultural care reprezintă națiunea, pentru care dobândește merite durabile, respect și pe care o ridică la rangul marilor națiuni europene. La fel ca și contemporanii săi, Aranka considera poezia ca o piatră de temelie pentru științele profunde, care te face să citești, să te educi, deci a considerat că menirea poeziei este de a fi util patriei. Poezia în limba maghiară este, în acest concept de asemenea, un reprezentant al puterii și gloriei națiunii și acest lucru este legat tocmai de ceea ce s-a afirmat la publicarea volumului acestui poet, că prudența și ezitarea sa au apărut din conștientizarea greutății responsabilității la publicarea cărții: este legitim să stai în fața patriei dacă poți oferi ceva nou, ceva util pentru propria națiune și, prin urmare, nu numai reprezentarea de sine a fost importantă pentru el, ci și reprezentarea poeziei maghiare. Un alt aspect al relației dintre limbă și națiune este conștientizarea și exploatarea potențialului limbii maghiare, care a fost tratată în ultima parte a acestui capitol. Evaluarea și încercarea potențialului limbii maghiare și a posibilităților de exprimare lingvistică s-a întruchipat în îmbogățirea vocabularului, în traduceri sau în prezentarea comorilor ascunse ale limbii (fie că este vorba de expresii sau de opere scrise – cum ar fi lucrările lui Miklós Zrínyi) precum și în redescoperirea unei caracteristici importante a limbii maghiare privind literatura, și anume faptul că limba maghiară este mult mai potrivită pentru cultivarea anumitor forme de poezii cu o ritmică specifică decât cea la unora națiuni occidentale atât de dezvoltate precum franceza sau germana. Susținătorii necesității reînnoirii poeziei, odată cu creșterea prestigiului poeziei scrise în limba maghiară și accentul pus pe unicitatea acesteia, încep să menționeze limba și cultura maghiară pe aceeași pagină cu cultura antică, din care rezultă direct că nu mai este nevoie de imitarea modelului, iar acest lucru este probabil legat de ceea ce formulează Aranka și Péteri Takáts în privința literaturii naționale autentice. Gândurile consemnate în prefața volumului lui Aranka,

potrivit cărorora maghiara este potrivită pentru cultivarea tuturor celor trei versete, indică modul în care, în doar 15-20 de ani, credința și speranța în puterea și posibilitățile de dezvoltare ale limbii națiunii au devenit certitudini.

Ultimul capitol al disertației este *Allegóriajátékok Aranka György költészetében. Az alkalmi verstől a bölcséleti-moralizáló hazafias tankölteményig* (Jocuri alegorice în poezia lui György Aranka. De la poezia ocazională până la cea patriotică, filosofică, moralizatoare). Poemul lui Aranka, *Egy jó ifjú Ferenc napjára* (Pe ziua unui tânăr de nădejde numit Ferenc) se axează pe alegorii ludice, care se interpretează aici ca un joc poetic bazat pe dualitatea disimulării și prezentării gândurilor, ca o simultaneitate a realității și a ficțiunii, ca pe o piesă liberă. Ideea inițială a fost că spre sfârșitul anilor 1790, atenția lui Aranka s-a îndreptat treptat și mai profund către studiul filozofiei, ca urmare, poeziile acestei noi ere poetice ne dezvăluie un poet care încearcă neobosit să înțeleagă fenomenele naturii și în aceasta funcționarea, scopul și relațiile sociale ale omului, astfel poemul în sine poate fi de fapt interpretat ca o însumare a punctelor de vedere filosofice ale lui Aranka. Ieșind din cadrul conținutului poeziilor ocazionale, ocolind orizontul așteptărilor – poetul conferă lucrării un sens filozofic, astfel, poemul ocazional îi oferă posibilitatea de a-și exprima punctele de vedere moralizatoare, lingvistice și filozofice. În timpul examinării structurale a poemului, s-a remarcat existența unei triple eșalonări. Începutul sentimental este suma diferitelor puncte de vedere filosofice: viziunea mecanică asupra lumii lui Newton, doctrina migrației sufletului – filozofia antică – și transformarea speciilor – concepția lui Diderot despre natură –, a apărut ideea stoicistă și neoplatonistă a dizolvării inevitabile în natură. Urmează etapa centrală, interpretativă (luarea în considerare a situației țării și a națiunii în raport cu trecutul și prezentul, situația societății, limbii și culturii maghiare), apoi finalul, în care autorul își concentrează atenția pe destinatar, formulând concluzii. Aranka tematizează ideea schimbării constante a lumii, trecerea omului, formulată într-o dimensiune filosofică, transformată într-un joc alegoric, cu trecerea existenței națiunii, acest lucru îi oferă un motiv să se joace chiar cu ideea morții națiunii de dragul efectului dramatic. Toate acestea au scopul de a încuraja destinatarul poeziei să facă un sacrificiu pentru națiunea și limba maghiară. Una dintre temele centrale ale poemului este problematica limbii și, în cadrul acesteia, relația dintre limbă și națiune, despre care am mai vorbit și pe baza acestei opere. Am subliniat, de asemenea, una dintre sursele de inspirație pentru poemul său. După o examinare comparativă și contextuală, s-a dovedit faptul că Aranka era unul dintre acei poeți care au conferit un rol eroic scriitorilor în

valorificarea a limbii maghiare, lupta desfășurându-se pe domeniul literaturii în folosul națiunii. Concluzia poemului este că singurul scop apreciabil din viață este de a munci pentru națiune, pentru limbă, pentru a îmbunătăți soarta națiunii, aceasta fiind o activitate reală, acceptabilă, eternă. Ca rezultat al cercetării manuscrisului, se prezintă, de asemenea, o mostră din istoria receptării poemului prin critica lui Ferenc Kazinczy și se interpretează textul și dinspre posibilul destinatar al poemului (contele Ferenc Teleki de Pászmos).

Lucrarea nu s-a născut din necesitatea recanonizării sau reabilitării, ci din considerația stimulative de a cunoaște moștenirea scrisă a poezilor și micilor maeștri transilvăneni. Cercetarea nu a considerat textele lui Aranka doar ca o curiozitate, ca un corpus de texte, o operă, care este valoroasă datorită istoricității sale și ca document de epocă. Datorită unicității sale această operă merită să fie explorată și interpretată, pentru că fără îndoială contribuie la înțelegerea mai bună a literaturii și a lumii ideilor din această epocă complexă numită iluminism.

Bibliografie selectivă

Manuscrise

ARANKA György, *Ifj. gr. Teleky Ferencz úrfi neve napjára 1803*, Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, Oct. Hung. 442.

ARANKA György gyűjteménye, Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Fiókja [Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României], Kolozsvár, fond 258, 26., 87. csomók.

Aranka Györgyhöz írt levelek 1792–1818, Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Fiókja [Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale ale României], Kolozsvár, Mikó–Rhédei-hagyaték VII./30-as csomó.

Aranka György *levelezése*, OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 1994.

Aranka György *levelezése*, OSZK Kézirattár, Jancsó-hagyaték.

Aranka György Fekete János grófhhoz, OSZK Kézirattár, Levelestár.

Egyes versek gyűjteménye, Kolozsvár, „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár Különgyűjtemények, Ms. 2991.

Elme Játékjai, „Irtá Aranka György”, Kolozsvár, „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár Különgyűjtemények, Ms 184.

KAZINCZY Ferenc, *Stadiumok*, II. kötet, MTAK KIK Kt., Magy. Ir. RUI 2-r 2./II.

Keresztes Komlósi Fejérvári Károly külömbféle Magyar Verseknék, – Enekeknek, – és Szirmay Antal Apophtegmainak Gyűjtemennye (1782), OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 179.

Rákosi Sámuel *Holmija (1785–1791)*, Kolozsvár, „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár Különgyűjtemények, MS 353.

SZIRMAY Antal, *Collectio Ingeniosarum Cogitationum inchoata 1a Julij 1782o Per Antonium de Zirna*. [...], OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 1699.

SZIRMAY Antal, *Poemata, Elegiae, Epigramata, Versus, tam Latini, quam Ungarici, Antonii Szirmai: de Szirma* [...]. OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 1634.

SZIRMAY Antal, *Quodlibet, az az: Minden=Féle. idő töltésül őszve irta a' Szinyéri magánosságában Szirmai Szirmai Antal, Császári, 's Királyi Apostoli Felség Udvari Tanácsosa, és a' Magyar Nemzeti Könyv=Tárnak ajánlja*. 1812dik Eszt. OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 225.

Zágoni Aranka György versei, OSZK Kézirattár, Oct. Hung. 37.

Reviste, tipărituri

Magyar Hírmondó, 2(1781), 79. levél (október 13., szombat), 624–632.

http://real-j.mtak.hu/1020/1/Magyar_hirmondo_1781.pdf [2020. 08. 14.]

Magyar Hírmondó, 3(1782), 5. levél (január 16., szerda), 33–38.

http://real-j.mtak.hu/1021/1/Magyar_hirmondo_1782.pdf [2020. 10. 18]

Magyar Hírmondó, 7(1786), 3. levél (január 11., szerda), 22–24.

http://real-j.mtak.hu/1444/1/Magyar_Hirmondo_1786_1_102_cs.pdf [2020. 09. 02.]

Mindenes Gyűjtemény, 1(1789), II. negyed, Mind Szent hava, 2. levél (október 7.), 21.

Mindenes Gyűjtemény, 1(1789), II. negyed, Mind Szent hava, 4. levél (október 14.), 49–54.

Mindenes Gyűjtemény, 2(1790), III. negyed, Boldog Aszszony hava, 6. levél (január 20.), 91–93.

JAKAB Elek, *Aranka György és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő és Kéziratkiadó Társaság*, külön lenyomat a Figyelő márciusi füzetéből, Rudnyánszky A. Könyvnyomdájából, Budapest, 1884.

SZÉKELY Márton, *Méltóságos Aranka György Úrnak élete*, Tudományos Gyűjtemény, Pest 2(1818), 12. kötet, 68–91.

Bibliografie de specialitate

- BÁN 1971 = BÁN Imre, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtörténeti füzetek, 72), 1971.
- BENE 2002 = BENE Zoltán, *Az újságíró és könyvtáros Mátray Gábor* [szakdolgozat, OSZK], 2002, hálózati változat: <http://mek.oszk.hu/03200/03237/html/#f5> [2020.08.14-i elérés]
- BENKŐ 1960 = BENKŐ Loránd, *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*, Budapest, Akadémiai, 1960.
- BIRÓ 2004 = BIRÓ Annamária, *Aranka Ember Esmérete: Egy kéziratos filozófiai értekezés*, in *Az emberarcú intézmény: Tanulmányok Aranka György köréről*, szerk. EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek [Aranka György gyűjteménye I.], 249), 2004, 73–96.
- BIRÓ 2011 = BIRÓ Annamária, *Nemzetek Erdélyben: August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*, Kolozsvár, Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek, 272), 2011.
- BIRÓ 2017 = BIRÓ Annamária, „*A Levél pedig iratik és megyen első tűzzel*”, in *Hortus amicorum: Köszöntőkötet Egyed Emese tiszteletére*, szerk. Uő, BARTHA Katalin Ágnes, DEMETER Zsuzsa, TAR Gabriella-Nóra, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2017, 190–204.
- BÍRÓ 1984 = BÍRÓ Ferenc, *Nemzet, nyelv, irodalom: Az 1780-as évek értelmiségének ideológiájához*, ItK, 88(1984), 558–577.
- BÍRÓ 2005 = BÍRÓ Ferenc, *Bevezetés*, in *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. Uő, Budapest, Argumentum, 2005, 7–21.
- BÍRÓ 2012 = BÍRÓ Ferenc, *A nemzethalál árnya a XVIII. századelő magyar irodalmában*, Pécs, Pro Pannonia Alapítvány (Thienemann-előadások 7.), 2012
- BÍRÓ 2013 = BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Budapest, Balassi (digitális változat), 2013.
- BORIÁN 2016 = BORIÁN Elréd, *Faludi Ferenc kötetkompozíciója a kéziratok és a kiadások tükrében I.*, ItK, 120(2016), 503–527.
- BORIÁN 2017 = BORIÁN Elréd, *Faludi Ferenc kötetkompozíciója a kéziratok és a kiadások tükrében II.*, ItK, 121(2017), 372–391.
- BURJÁN 2003 = BURJÁN Mónika, „*Ez a ’ nyugtalan törekedés, dolgozásomat minél hasonlóbba tenni az eredetihez... ’: Kazinczy Ferenc nézetei a fordításról*, ItK, 107(2003), 43–74.

BURKE 2004 = BURKE Peter, *Languages and Communities in Early Modern Europe*, New York, Cambridge University Press, 2004.

CSANAK F. 1976 = F. CSANAK Dóra, *Az Erdélyi Magyar Kéziratkiadó Társaság megalakulása*, MKSz 92(1976), 333–349.

CSATA 2020 = CSATA Adél, *Benkő József, a historia litteraria művelője: Egy kontextualizáló olvasat*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek, 291) 2020.

CSETRI 1981 = CSETRI Lajos, *A „világosság” korának irodalomszemlélete*, in *A magyar kritika évszázadai I. Rendszerek: A kezdetektől a romantikáig*, írta és összeáll. Uő, TARNAI Andor, Budapest, Szépirodalmi, 1981, 249–507.

CSETRI 1990 = CSETRI Lajos, *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtudomány és kritika), 1990.

CSETRI 2007a = CSETRI Lajos, *A magyar irodalmi nyelvújítás kora irodalomszemléletének nyelvfilozófiai alapjairól* in Uő, *Amathus: Válogatott tanulmányok I*, összeáll. SZAJBÉLY Mihály, ZENTAI Mária, L'Harmattan (ligatura), 2007, 9–57.

CSETRI 2007b = CSETRI Lajos, *A magyar irodalmi nyelvújítás korának irodalomszemlélete* in Uő, *Amathus: Válogatott tanulmányok I*, összeáll. SZAJBÉLY Mihály, ZENTAI Mária, L'Harmattan (ligatura), 2007, 67–71.

CSÖRSZ 2005a = CSÖRSZ Rumen István, *„Csipkebokor, kormos agyag énekemet énekeli”*: *Közköltészeti cserefolyamatok Pálóczi Horváth Ádám Érthetetlen énekében*, in *Folklór és irodalom*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó (Folklór a magyar művelődéstörténetben, 1), 2005, 61–78.

CSÖRSZ 2005b = CSÖRSZ Rumen István, *„Zörgettek rózsám ablakán”*: *Csokonai a közköltészet kapujában*, in *„Et in Arcadia ego”*: *A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése*, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Mónika, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai Könyvtár, 36), 2005, 150–170.

CSÖRSZ 2006 = CSÖRSZ Rumen István, *A „Régi Magyar Közbeszéd Tára”*: *Szirmay Antal és a Hungaria in parabolis (1804, 1807)*, in *Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. Uő,

HEGEDŰS Béla, TŰSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária, Budapest, Universitas (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), 2006, 528–544.

CSÖRSZ 2007 = CSÖRSZ Rumen István, *Közköltészet Erdélyben a XVIII. század második felében (Néhány kutatási szempont)*, Erdélyi Múzeum 68. köt. (3–4. füzet), 2007, 157–166.

CSÖRSZ 2008 = CSÖRSZ Rumen István, *Stoll 1099.*, in *A Stollwerk: Stoll Béla 80. Születésnapjára*, szerk. ÁCS Pál, SZÉKELY Júlia, Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet – Balassi, 2008, 40–41.

CSÖRSZ 2009 = CSÖRSZ Rumen István, *Szöveg szöveg hátán: A magyar közköltészet variációs rendszere 1700–1840*, Budapest, Argumentum (Irodalomtörténeti Füzetek, 165), 2009.

CSÖRSZ 2016 = CSÖRSZ Rumen István, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig: Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*, Budapest, Universitas (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), 2016.

CSÖRSZ 2018 = CSÖRSZ Rumen István, *Aranka György közköltészeti gyűjteményei az Országos Széchényi Könyvtárban*, in *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.

DANN 1989 = DANN Otto, *A nemzet: egy régi fogalom különböző jelentései*, ford. KIRÁLY Edit, Helikon, 35(1989), 2. sz., 230–238.

DÁVID 2013 = DÁVID Péter, „*Itt van a’ legvégső óltára Pallásnak*”: *Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság története*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek, 278), 2013.

DEBRECZENI 2009 = DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Budapest, Universitas, 2009.

DEBRECZENI 2014 = DEBRECZENI Attila, *Kritikai kiadás papíron és képernyőn in Textológia – Filológia – Értelmezés: Klasszikus magyar irodalom*, szerk. CZIFRA Mariann–SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó (Csokonai Könyvtár: Bibliotheca Studiorum Litterarium, 55) 2014, 26–42.

DEÉ NAGY 1997 = DEÉ NAGY Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1997.

EGYED 1994 = EGYED Emese, *Poéta volt-e Aranka György?*, in *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*, szerk. DÁVID Gyula, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek, 218), 1994, 27–34.

EGYED 1998 = EGYED Emese, *Gyökerészés Erdélyi Társaságunk 200 éves évfordulóján: Próbamunkák kései darabja*, in Uő, *Kard és Penna: Tanulmányok a felvilágosodás magyar irodalmáról*, Budapest, Osiris, 1998, 88–101.

EGYED 2000 = EGYED Emese, *Kivéven könyveimet és írásaimat és más kézírásokat...*, in Uő, *Olvasó nappal, író este (Esszék, tanulmányok, találkozások)*, Kolozsvár, KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, 2000, 127–160.

EGYED 2006 = EGYED Emese, *Ihletmodellek, verses írósorolók*, in *Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, TŰSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária, Budapest, Universitas (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), 2006, 405–429.

EGYED 2016 = EGYED Emese, *A beavató műnem: Aranka György drámai munkái*, in *A szövegtől a szcenikáig: Tanulmányok a magyar dráma- és színháztörténet köréből II*, szerk. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Eger, Líceum (A Régi Magyar Színház, 6), 2016, 512–527.

ENYEDI 1988 = ENYEDI Sándor, *Aranka György erdélyi társaságai*, Budapest, Szépirodalmi, 1988.

FARMATI 2009 = FARMATI Anna, *Más régi ének: A XVII. századi katolikus népénekköltészet szövegtípusai és motívumrendszere*, Kolozsvár, Verbum, 2009.

FÜLÖP 1978 = FÜLÖP Géza, *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtörténeti Könyvtár, 33), 1978.

GÁBOR 2001 = GÁBOR Csilla, *A szállásnak módgyát úgy ejteném...: Pázmány Péter és az anyanyelvűség programja*, Keresztény Szó, 12(2001), 8. sz. (augusztus) hálózati változat: <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00031/text.htm#08> [2021.04.11].

GENETTE 1996 = Gérard GENETTE, *Transztextualitás* (ford. BURJÁN Mónika), Helikon 42(1996), 1-2. sz., 82–90.

GINTLI 2010 = *Magyar irodalom*, szerk. GINTLI Tibor, Budapest, Akadémiai, 2010.

HAJDU 2014 = HAJDU Péter, *Horatius visszafogott szerelmi költészete (Carm. III. 9.)*, in *Horatius arcai*, szerk., Uő, Budapest, reciti, 2014, 145–158.

HÁSZ-FEHÉR 2000 = HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében: Fáy András irodalomtörténeti helye*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai könyvtár, 21), 2000.

HÁSZ-FEHÉR 2006 = HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Az intencionáltság szintjei a szerzői és a kiadói kötetekben*, in *A látható könyv: Tanulmányok az irodalmi medialitás köréből*, szerk. Uő, Szeged, Tiszatáj könyvek (Klasszikus – Magyar – Irodalom – Történet: Tanulmányok, 2), 2006, 55–82.

HEGEDÜS 2018 = HEGEDÜS Béla, *(Anya)nyelvelmélet és tudománytörténet: Aranka György a nyelvről*, in *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018, 37–46.

HEGEDÜS 2019 = HEGEDÜS Béla, *Bessenyei az anyanyelvről*, ItK, 123(2019), 764–771.

HORVÁTH 1978 = HORVÁTH János, *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfigig*, Budapest, Akadémiai, 1978².

JANCSÓ 1939 = JANCSÓ Elemér, *Aranka György élete és munkássága*, Kolozsvár, Minerva (Különlenyomat a „Magyar irodalomtörténet” című könyvből), 1939.

JANCSÓ 1940 = JANCSÓ Elemér, *Erdély Kazinczyja*, Nyugat, 33(1940), 9. sz. (szeptember), digitalizált változat: <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00656/21040.htm> [2021.04.19.]

JANCSÓ 1947 = JANCSÓ Elemér, *Aranka György levelezése*, Kolozsvár, Minerva, 1947.

JANCSÓ 1955 = JANCSÓ Elemér, *Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iratai*, Bukarest, Akadémiai, 1955.

KECSKÉS 1991 = KECSKÉS András, *A magyar verselméleti gondolkodás története a kezdetektől 1898-ig*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtudomány és kritika), 1991.

KESZEG A. 2011 = KESZEG Anna, *Gyöngyössi János: Szövegek és kontextusok*, Budapest, Ráció (ligatura), 2011.

KESZEG V. 2008 = KESZEG Vilmos, *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–Krizsa János Néprajzi Társaság (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 3), Kolozsvár, 2008.

KIRÁLY 2006 = KIRÁLY Emőke, *Aranka György fordítói munkássága*, ErdMúz, 68(2006), 3–4. sz., 107–125.

KÓKAY 1997 = KÓKAY György, *A könyvkereskedelem Magyarországon*, Budapest, Balassi, 1997.

KOZÁK 2014 = KOZÁK Dániel, *Arany középszer és Augustus a II.10. Ódában*, in *Horatius arcai*, szerk. HAJDU Péter, Budapest, reciti, 2014, 111–130.

KÖNIG 1902 = KÖNIG György, *Népdalok és egyéb versek gyűjteménye (1812)*, ItK, 12(1902), 65–77.

KÜLLŐS 2004 = KÜLLŐS Imola, *Közköltészet és népköltészet: A XVII–XIX. századi magyar világi közköltészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata*, Budapest, L'Harmattan (Szó-hagyomány), 2004.

KÜLLŐS 2005 = KÜLLŐS Imola, *Amade László verseinek folklorizációja*, in *Folklór és irodalom*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó (Folklór a magyar művelődéstörténetben, 1), 2005, 79–101.

KÜLLŐS 2012 = KÜLLŐS Imola, *Közkezen, közszájon, köztudatban: Folklorisztikai tanulmányok*, Budapest, Akadémiai, 2012.

LABÁDI 2006a = LABÁDI Gergely, *Az irodalom közegváltásai a felvilágosodás idején: az episztola példája*, in *A látható könyv: Tanulmányok az irodalmi medialitás köréből*, szerk. HÁSZ-FEHÉR Katalin, Szeged, Tiszatáj könyvek (Klasszikus – Magyar – Irodalom – Történet: Tanulmányok, 2), 2006, 19–54.

LABÁDI 2006b = LABÁDI Gergely, „meg-írott könyv” és „nyomatott ének”: *A kézíratos és nyomtatott kultúráról a XVIII. század utolsó harmadában*, in *Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, TŰSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária, Budapest, Universitas (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), 2006, 446–458.

LUKÁCSY 1989 = LUKÁCSY Sándor, *Ubi sunt: Egy formula rövid életrajza*. ItK, 93(1989), 217–241.

MARGÓCSY 1996 = MARGÓCSY István, *A magyar nyelv státusa a XVIII. század második felében*, in *Folytonosság vagy fordulat? A felvilágosodás kutatásának időszzerű kérdései*, szerk. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai Könyvtár, 8), 1996, 251–259.

MARGÓCSY 2005 = MARGÓCSY István, *A magyar nyelv jelenléte a 18. századi iskoláztatásban*, in *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Budapest, Argumentum, 2005, 71–152.

MEZEI 1974 = MEZEI Márta, *Felvilágosodás kori líránk Csokonai előtt*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtörténeti Könyvtár, 30), 1974.

MEZEI 1998 = MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma: Kiadói nézetek és eljárások Révaitól Kazinczyig*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai könyvtár, 15), 1998.

NAMÉNYI 1902 = NAMÉNYI Lajos, *A nagyváradi nyomdászat a XIX. században*, MKSz, ú.f. 10(1902), 127–145.

ONDER 2003 = ONDER Csaba, *A klasszika virágai (anthológia – praetexta – narratíva)*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó (Csokonai könyvtár, 28), 2003.

OROSZ 1980 = OROSZ László, *A magyar verstani eszmélkedés kezdetei*, Budapest, Akadémiai (Irodalomtörténeti füzetek, 97), 1980.

PESTI 2013 = PESTI Brigitta, *Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében*, Budapest–Eger, Kossuth Kiadó–Eszterházy Károly Főiskola (Kulturális örökség), 2013.

Révai nagy lexikona, I. kötet, hasonmás kiadás, Budapest, Szépirodalmi és Babits Könyvkiadó, 1989. [Eredeti kiadás: *Révai nagy lexikona* –XXI., főszerk. RÉVAY Mór, Budapest, Révai testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1911–1935.]

SOÓS 2005 = SOÓS István, *II. József német nyelvrendelete és a „hivatalos” Magyarország*, in *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Budapest, Argumentum, 2005, 261–301.

STOLL 2002 = *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, negyedik, javított és bővített kiadás, összeállította STOLL Béla, Budapest, Balassi, 2002.

SZABÓ 1986 = SZABÓ Zoltán, *Kis magyar stílustörténet*, harmadik kiadás, Budapest, Tankönyvkiadó, 1986.

SZAJBÉLY 2001 = SZAJBÉLY Mihály, „*Idzadnak a’ magyar tollak*”: *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Budapest, Akadémiai–Universitas (Irodalomtudomány és kritika), 2001.

SZAUDER 1970 = SZAUDER József, *Az estve és az álom: Felvilágosodás és klasszicizmus*, Budapest, Szépirodalmi, 1970.

SZAUDER 1980 = SZAUDER József, *Az éj és a csillagok: Tanulmányok Csokonairól*, s. a. r. és jegyz. SZAUDER Mária, Budapest, Akadémiai, 1980

SZIGETI 2005 = SZIGETI Csaba, *Magyar versszak*, Budapest, Balassi, 2005.

SZILÁGYI 2014 = SZILÁGYI Márton, *Textológia, filológia, értelmezés in Textológia – Filológia – Értelmezés: Klasszikus magyar irodalom*, szerk. CZIFRA Mariann–Uő, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó (Csokonai Könyvtár: Bibliotheca Studiorum Litterarium, 55) 2014, 15–25.

SZINNYEI 2000 [1891] = SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái I*, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1891, hálózati változat: Arcanum Adatbázis Kft., 2000.
<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/a/a00412.htm> [2020. 08. 14.]

TAKÁCS 2012 = TAKÁCS Gábor, *Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig*, Budapest, Kieselbach Galéria, 2012.

TAKÁTS 2001 = TAKÁTS József, *Nyolc érv az elsődleges kontextus mellett*, ItK, (105)2001, 316–324.

THIMÁR 2006 = THIMÁR Attila, *Lingua et litteraria*, in *Historia litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, TÜSKÉS Gábor, munkatárs BRETZ Annamária, Budapest, Universitas (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), 2006, 68–85.

UNDI 2003 = UNDI Mária, *Úri és népviselet a barokk korban*, in *Magyar művelődéstörténet 1–5*, 4. kötet: Barokk és felvilágosodás, szerk. DOMANOVSKY Sándor et al., Budapest, digitális kiadás: Arcanum Adatbázis Kft., 2003. <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/66.html> [2020. 10. 25.]

VADERNA 2013 = VADERNA Gábor, *Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében*, Budapest, Ráció (ligatura), 2013.

VADERNA 2017 = VADERNA Gábor, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Budapest, Universitas, 2017.

VARGA 1998 = VARGA Zsuzsa, *Elme és játék: Aranka György poétikus filozófiája*, ErdMúz, 60(1998), 1–2. sz., 41–49.

VOGEL 2012 = VOGEL Zsuzsa, *Faludi Ferenc verseinek recepciója a XVIII–XIX. századi kéziratos énekeskönyvekben*, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 1.*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, reciti, 2012, 103–140.

VOGEL 2020 = VOGEL Zsuzsa, *Az olvasás útjain, a biográfiától a közköltészetig: Faludi Ferenc műveinek fogadtatása*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (Erdélyi Tudományos Füzetek, 292), 2020.

VÖRÖS 1985 = VÖRÖS Imre, *Állat-jelképek a felvilágosodás magyar irodalmában*, ItK, 89(1985), 147–159.

Publicațiile autorului în tematica disertației

KERTI József, *A Magyar Parnaszus Virágjai: Aranka György kéziratos versgyűjteménye közkézen*, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, reciti, 2015, 173–184.

KERTI József, *Aranka György „virágénekei”*, in *Certamen III: Előadások A Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*, szerk. EGYED Emese, PAKÓ László, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2016, 191–200.

KERTI József, *Emberkép Aranka György írásaiban*, in *Folyamatok, szövegek, események: a kolozsvári Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola tanulmányai II.*, szerk. Uő, KESZEG Vilmos, Kolozsvár, Egyetemi Műhely: Bolyai Társaság, 2015, 75–89 (Egyetemi füzetek, 27).

KERTI József, *A Magyar Parnaszszus Virágjai szóképekben: Aranka György kéziratoss versei Szirmay Antal versgyűjteményeinek tükrében*, in *Események, folyamatok, szövegek: a kolozsvári Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola tanulmányai III.*, szerk. BENKE András, BILIBÓK Renáta, KESZEG Vilmos, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó: Bolyai Társaság, 2017, 161–193 (Egyetemi füzetek, 34).

KERTI József, „*A Magyar Parnaszszus virágjai*”: *Aranka György kéziratoss versgyűjteményének paratextusai*, in *Certamen IV: Előadások A Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*, szerk. EGYED Emese, GÁLFI Emőke, WEISZ Attila, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2017, 37–49.

KERTI József, *Klasszikus minták Aranka György költészetében (Horatius példája)*, in *Római költők a 18–19. századi magyarországi irodalomban: Vergilius, Horatius, Ovidius*, szerk. BALOGH Piroska, LENGYEL Réka, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Irodalomtudományi Intézet, 2017, 141–163.

KERTI József, „*Add ki tehát Kedves Barátom bátran munkáidat...*”. *A kéziratától a nyomtatásig: Aranka György verseskötetének kiadástörténete*, in *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária, EGYED Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018, 47–71.

KERTI József, *Allegórijátékok Aranka György költészetében: Az alkalmi verstől a bölcséleti-moralizáló hazafias tankölteményig*, in *Irodalomról, nyelvről és társadalomról: A kolozsvári Hungarológiai Tudományok Doktori Iskola tanulmányai IV.*, szerk. BENKE András, BILIBÓK Renáta, KESZEG Vilmos, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó: Bolyai Társaság, 2019, 187–212 (Egyetemi füzetek, 43).